

Ірина ОРЛЕВИЧ

ЛЬВІВСЬКИЙ СТАВРОПІГІЙСЬКИЙ ІНСТИТУТ (1914–1925)

Відтворено діяльність Львівського Ставропігійського інституту в роки Першої світової війни та в першій половині 1920-х рр., проаналізовано взаємини русофілів та українофілів в окреслений період, визначено причини домінування та опанування русофілами Ставропігійського інституту після переходу Східної Галичини під владу Польщі.

Ключові слова: *Львівський Ставропігійський інститут, українофіли, русофіли, польська влада.*

Українські національно-демократичні сили тривалий час безуспішно намагались оволодіти русофільськими інституціями – Ставропігійським інститутом, Народним домом, Товариством ім. М. Качковського, Галицько-Руською матицею¹. Піднесення українського національно-визвольного руху під час Першої світової війни, проголошення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) стимулювало українських діячів до реформування суспільного життя у всіх його сферах, зокрема в культурно-просвітній. Ініціатива виборювати права на русофільські інституції належала К. Левицькому – голові уряду ЗУНР, а її міністри О. Барвінський, С. Голубович, С. Баран, С. Федак² взяли активну участь у її реалізації.

Історію Ставропігії досліджуваного періоду висвітлювали безпосередні учасники цих подій, члени Інституту М. Третяк³ та Ю. Яворський⁴, які, незважаючи на ідеологічну заангажованість, намагались об'єктивно відтворити діяльність українофільського правління установи та запровадили до обігу багатий фактичний матеріал. Із сучасних дослідників історію Ставропігійського Інституту періоду Першої світової війни та під час українофільського правління досліджувала О. Киричук⁵. Окремі аспекти проблеми розкрито в дослідженні автора даної статті⁶.

Видання та поширення діячами русофільського руху російських видань, пропаганда православ'я призвели до того, що австрійська влада напередодні Першої світової війни призупинила діяльність їхніх інституцій⁷. Продовжував роботу лише Ставропігійський інститут, очолюваний М. Третяком (до моменту відступу російських військ зі Львова у червні 1915 р.)⁸. Загальні збори Інституту відбулися без будь-яких перешкод у 1914 і 1915 рр.⁹ До того часу функціонували майже всі його структурні одиниці (друкарня, книжкова крамниця), окрім бурси, закритої разом з іншими навчальними закладами. Під час російської окупації у друкарні Ставропігії продовжували виходити русофільські газети “Прикарпатская Русь”, “Голос народа”, навіть “Временник” на 1915 р. вийшов вчасно, щоправда, в скороченому варіанті.

Під час війни русофіли згуртувалися довкола новокурсника В. Дудикевича, який з початком російської окупації реанімував “Русску народну організацію”¹¹ і її керівний орган “Народний совіт”. 5 (18) вересня 1914 р. В. Дудикевич скликав своїх прихильників на зібрання, яке ухвалило надіслати делегацію, до призначеного військовим генерал-губернатором Галичини¹¹ Г. Бобринського, що прибув до Львова. До складу делегації увійшли представники всіх “русских – центральных, областных, общенародных культурных, просвѣтительных и экономических обществ и учреждений”. У тому числі й Ставропігія. 9 (22) вересня 1914 р. відбулося засідання “Народного Совіта” під головуванням В. Дудикевича, яке засвідчило відновлення діяльності організації, заступником голови обрали І. Добрянського, секретарем М. Сохацького. М. Глушкевич, В. Лагола, Ю. Луцик, М. Третьак були водночас членами “Народного Совіта” і Ставропігії.

На вимогу голови “Русско-народного совіта” (далі – РНС) В. Дудикевича російські війська, які відступали зі Львова, вивезли у травні 1915 р. Музей Ставропігійського інституту¹². І. Свенціцький зазначав, що правління Ставропігії в цей час вибиралося “під диктовку Русского Народного Совіта”. 16 березня 1915 р. було вирішено обрати комісію з п’яти членів – І. Добрянського, о. І. Костецького, М. Третьака, І. Цьороха, Т. Малеця, яка мала скласти список кандидатів у члени правління Ставропігії. 11 квітня 1915 р. голова РНС В. Дудикевич вітав нового сеньйора Ставропігії І. Цирика, котрого зобов’язували “честним словом хранить в тайне все происходящее в заседаниях РНС”. Віце-сеньйорами обрано М. Сивуляка і М. Третьака, членами ради: Б. Глушкевича, В. Кloseвича, С. Куровецького, В. Лаголу, І. Літинського, В. Лелью, Ю. Луцика, В. Паславського, О. Сивуляка, К. Тиховського, І. Цьороха і Ю. Яворського, членами контрольної комісії: О. Волинського, Г. Малеця та І. Липецького. Нове правління Інституту надіслало чолобитну до царя Миколи, у якій назвали Ставропігію “оплотом древняго православія” в Галичині.¹³

Після відходу російських військ австрійська влада взяла під свій контроль русофільські установи, керівництво майном та справами Ставропігії тимчасово довірили комісару поліції А. Смулці, який на той час вже був комісаром Народного дому¹⁴. До обов’язків комісара входило збирання податків з будинків і покриття поточних витрат. Друкарня, бурса та книжкова крамниця були закриті¹⁵.

21 листопада 1915 р. українські національно-демократичні сили на чолі з К. Левицьким внесла подання до австрійського уряду під назвою “Пам’ятка Загальної Української Ради стосовно заходів щодо реформи опанованого русофілами Інституту у Львові”. У ньому пропонувалося реорганізувати українські інституції, які перебували в руках русофілів, щоб вони служили “доброму і національно-культурному розвитку українського народу [...] і щоби wspomагали розвой в дусі українсько-національним і австрійсько-патріотичнім”. Вимоги ЗУР підтримав Митрополичий ординаріат Греко-католицької церкви. 1 грудня 1915 р. за підписом генерального вікарія О. Білецького подання такого ж змісту направили до намісництва¹⁶.

Діяльність українфільського керівництва Ставропігії

Завдяки старанням українських демократичних сил, особливо К. Левицького¹⁷, С. Барана, та за сприянням урядового комісара А. Смулки, 14 грудня 1915 р.

намісництво доручило комісару прийняти нових членів¹⁸. Він прийняв 119 осіб з числа українофілів¹⁹. 2 лютого 1916 р. відбулися загальні збори українофільського складу Ставропігії, на яких були присутні 76 осіб²⁰. Сеньйором обрали Г. Кузьму, його заступниками Ю. Січинського та І. Кивелюка, членами правління: С. Барана, А. Барвінського, І. Голубовича, І. Громницького, А. Кмицикевича, д-ра А. Кульчицького, К. Левицького, д-ра К. Озаркевича, І. Мидловського, М. Стефановського, Я. Шеховича і д-ра В. Щурата. А також членами контрольної комісії – К. Бандровського, Г. Пежанського, Є. Саєвича. Після смерті Г. Кузьми, 30 квітня 1916 р. сеньйором обрали Я. Шеховича, а з 22 квітня 1917 р. д-ра С. Федака. 12 травня 1918 р. С. Федака було обрано повторно²¹. Із спадом національно-визвольного руху кількість членів Ставропігії зменшувалась: у 1917 р. сягала 212, 1918 р. – 168, 1919 р. – 154²².

Під час Листопадового повстання у приміщенні Ставропігії засідала Українська Національна Рада, яка переважно і складалася з нових членів Інституту. Засідання керівництва в 1918 р. відбувалися нерегулярно внаслідок українсько-польської війни.

Після захоплення Львова польською армією у Ставропігії проводилися ревізії, заарештовано бухгалтера Щетинського, опломбовано канцелярію²³. 19 березня 1919 р. польська влада заарештувала управителя друкарні Юрка Сидорака, а друкарню закрила (вона відновила свою діяльність 10 травня 1919 р.)²⁴. 3 березня 1919 р. над Інститутом встановлено нагляд прокуратора Р. Чайківа²⁵. 30 жовтня 1918 р. відбулося коротке засідання, наступне – 8 серпня 1919 р., на якому йшлося про неможливість проведення засідань. У цей час фактичним керуючим справами Інституту був Я. Вітошинський.

Українофільське правління Ставропігії намагалося відновити діяльність Інституту і перетворити на заклад, який би відстоював українські національні інтереси. Діяльність його зосередилася на видавничій, науковій, церковно-релігійній та освітній сферах. Першим кроком у цьому напрямку були заходи щодо українізації діловодства Ставропігії, її друкованих видань, церковної літератури і т. п.

На засіданні 26 грудня 1916 р. прийнято пропозицію В. Левицького перекласти статут Ставропігії на українську мову і О. Барвінського – переробити його загалом²⁶. На засіданні 28 березня 1918 р. українофільське правління Ставропігії вирішило ліквідувати і продати написані етимологічним правописом церковні шрифти і замінити їх на фонетичні. На засіданні від 3 квітня 1918 р. ухвалили ліквідувати російськомовні написи і замінити їх україномовними²⁷. З 1916 по 1919 рр. у друкарні Ставропігії видавалися часописи: “Українське Слово”, “Вперед”, “Нова Рада”, “Шляхи”, “Світ дитини”²⁸.

18 квітня 1920 р. українофільське правління Ставропігії виступило з пропозицією українізації богослуження і вирішило видати український переклад Євангелія, молитовника, а також клопотати перед митрополитом Андреем Шептицьким про проведення широкої українізації церковного життя. Ці задуми частково реалізували. Українською мовою видано “Молитвослов” та “Чин Літургії” у перекладі І. Огієнка, за сприянням о. Горчинського почали видавати й українською мовою²⁹ “Требник”, запроваджено звичай завершувати Літургію гимном “Боже великий, єдиний, нам Україну храни”. З червня 1920 р. щоп’ятниці у приміщенні

Ставропігії відбувались “апологетичні виклади” з філософії релігії, які провадив митрополит Андрей Шептицький³⁰.

26 листопада 1919 р. українофіли створили редакційну колегію “Збірника Львівської Ставропігії”³¹, до складу якої увійшли В. Щурат, О. Барвінський, А. Андрохівич, К. Студинський. Наукову вагу цього видання (виданого у 1921 р.) високо оцінили навіть русофіли. Основним недоліком вони вважали тезу українофілів про те, що Ставропігія завжди була, є і повинна бути українською інституцією. “Помимо этого основного и, такъ сказать, органическаго изъяна [...] въ общемъ онъ составленъ весьма разнообразно и умѣло и что по существу онъ является весьма цѣннымъ и интереснымъ вкладомъ не только въ спеціальную литературу по исторіи Ставропігії, но также и въ мѣстную историческу науку вообще”³².

Члени Ставропігійського інституту активно реагували на виклики тогочасного релігійно-церковного життя. У той час єпископ Григорій Хомишин пастирським посланням (15 лютого 1916 р.) замінив юліянський календар григоріанським. Станиславівська капітула підтримала ідею реформи, мотивуючи це тим, що у роки війни віруючим греко-католикам потрібно прагнути до тіснішого зв’язку з католицькою церквою. Прихильники реформи вважали, що дотримання греко-католиками старого стилю, який тоді використовувала у державному і церковному житті суперниця Австрійської монархії – Росія, сприймалося як ознака політичної орієнтації галицьких українців. Перехід греко-католиків на григоріанський календар міг би стати виразною демонстрацією їхньої відданості монархії у скрутний для неї час³³. При обговоренні цього питання на засіданні Ставропігії від 10 березня 1916 р. С. Баран зазначив, що реформа єпископа Григорія Хомишина шкодить не лише церковним, але й національним справам, оскільки відштовхує від лона церкви православних українців. У свідомості українців дотримання юліянського літочислення в релігійному житті було невід’ємною складовою східного обряду, тому церковний календар виразно ідентифікувався як з конфесією, так і з нацією. Члени Ставропігії ухвалили надіслати пропам’ятний лист з проханням призупинити виконання рішення єпископа Г. Хомишина. Текст листа склав В. Щурат. Користуючись давнім правом забирання голосу у важливих справах Греко-католицької церкви, Ставропігійський інститут просив також митрополита не запроваджувати того розпорядження “як самовільного і нелегального”³⁴. Та з розпадом Австрії справа втратила свою актуальність.

Поряд із Ставропігійським інститутом реформу негативно оцінювали Народний комітет Української національної-демократичної партії, який очолив К. Левицький, Комітет ЗУР (Загальної Української Ради), Товариство св. Апостола Павла. Натомість схвалювали Відень і краєва влада³⁵.

Діячі Ставропігії виступили проти запровадження безженства священників (целібату). У п’ятому номері “Львівських Архієпархіальних Відомостей” за 1918 р. опубліковано пастирське послання митрополита Андрея Шептицького “О вихованню питомців і євангельських радах”, у якому говорилося, що в майбутньому, впродовж 12 років, будуть приймати тільки тих кандидатів, котрі зобов’язуються стати безженними, або їм буде надаватися перевага. На засіданні 18 вересня 1918 р. за пропозицією К. Студинського ухвалено внести меморіал проти спроби ввести целібат греко-католицького духовенства, який депутація із членів сеньорату вручи-

ла митрополитові. Екземпляр протесту було надіслано папській нунціятурі у Відні, урядові, Римові та бібліотекам до архівів³⁶. 28 вересня 1918 р. Ставропігійський інститут звернувся до митрополита у цій же справі. У пропам'ятному письмі членів Ставропігії зазначалося, що жонаті священники виконують свої обов'язки краще, ніж неодружені, “бо не безженність, але дійсний талант є запорукою успішної праці”. Листа підписали: сеньйор Ставропігії С. Федак, заступники – Ю. Січинський, І. Громницький, а також А. Андрохович, О. Барвінський, І. Голубович, Р. Зубик, К. Левицький, Й. Пендюк, Л. Рожанський, Р. Сосновський, К. Студинський, В. Тиховський, Р. Чайковський, М. Яценю³⁷.

Українофіли хотіли бачити на місці Перемишльського єпископа свого кандидата о. Філяса, тому намагалися відновити давнє право Ставропігії – мати право голосу при призначенні єпископа. Про це йшлося на засіданні 22 березня 1916 р., однак ця спроба не дала бажаного результату.

Під час польського правління на засіданні 15 червня 1921 р., за пропозицією В. Щурата й І. Брика, керівництво Ставропігії вирішило надіслати меморіал польській владі до Варшави з протестом проти реквізиції майна церков на Холмщині та Волині і собору в Холмі, де знаходилися моці короля Данила³⁸.

Українофільське керівництво Ставропігії відстоювало право українців на заснування власного вищого навчального закладу. У серпні 1919 р. члени НТШ В. Щурат, І. Свенціцький, І. Крип'якевич, Б. Барвінський, В. Гарасимчук виступили з ініціативою створення у Львові українських університетських курсів у складі філософського, правничого і теологічного факультетів, рівень навчання яких мав дорівнювати рівню університету. Однак польська влада відмовила³⁹. Заборона польської влади вступати українській львівській молоді до університету Яна Казимира, а НТШ і Товариству ім. П. Могили – відкрити приватні наукові українські курси спонукала Ставропігію, посилаючись на свої давні права, заснувати власний вищий навчальний заклад⁴⁰.

Правління Ставропігійського інституту мало намір влаштувати викладання так званих вільних наук. На засіданні 3 березня 1920 р., на пропозицію О. Барвінського вирішено відкрити такі виклади 9 березня 1920 р. у залі Ставропігійського музею на основі історичної традиції школи вищого рівня при Ставропігійському братстві. Але влада не дала дозволу. О. Барвінський звертався за допомогою до Митрополита, однак він порадив виконати наказ влади⁴¹.

7 березня 1920 р. Ставропігія підготувала проекти звернення до Юзефа Пілсудського та Галицького намісництва з проханням дозволити заснувати вищий навчальний заклад у Ставропігії, позаяк польська влада залишила українську молодь “без науки”, а 12 березня 1920 р. – з проханням визнати за Ставропігією давні права на заснування вищої школи та дозволити українській молоді навчатися у вищих навчальних закладах. Не отримавши офіційного дозволу, українці восени 1920 р. відкрили українські університетські курси самотужки. У липні 1921 р. вони були реорганізовані в Український таємний університет у Львові, ректором якого став В. Щурат⁴².

Українофільське правління продовжило реставраційні роботи каплиці Успенської церкви, розпочаті русофілами у 1913 р.⁴³ 1 червня 1918 р. відбулися збори під головуванням Митрополита, на яких ігумен о. Березовський висловив реко-

мендації щодо ремонту храму у східному дусі. Ці плани не були повністю реалізовані через нестачу коштів. На початку 1922 р. знято в каплиці мармурові плити і надано стінам вигляду з тесаного каменю, а мармур продано. О. Барвінський, не змігши здобути коштів на відновлення церкви, відмовився від посади і вийшов з керівного складу Інституту. Він неодноразово захищав Успенську церкву від репресій австрійського уряду. Доклав усіх зусиль, щоб врятувати від реквізиції дзвони і мідну бляху на церкві, однак вдалося зберегти лише єдиний дзвін “Кирило”. Інші три було реквізовано. 21 вересня 1921 р. Керуюча рада прийняла рішення покласти підлогу у каплиці, доручивши ці роботи каменяреві І. Сторожаку, який закінчив роботу в 1922 р.⁴⁴

Українофільське правління зуміло восени 1917 р. відновити функціонування бурси. Навесні 1918 р. бурсу закрито через епідемію. Восени цього ж року навчання було відновлене, однак його знову перервала польсько-українська війна. На 1919–1920 рр. навчальний рік набрали 38 вихованців на платній основі. При наборі перевагу надавали учням з добрим голосом, оскільки хотіли організувати хор для богослуження в Успенській церкві. Під керівництвом О. Смішка хористи підготували Шевченківський вечір, але він не відбувся через епідемію тифу й холери⁴⁵.

Музей Ставропігійського інституту, який русофільське керівництво вивезло до Росії, зберігався в університеті у Ростові-на-Дону під опікою колишнього сеньйора Ставропігії І. Цибика. Нестача коштів на зберігання музеїв змусила русофілів звернутися за допомогою до українофільського керівництва Інституту⁴⁶. 22 жовтня 1920 р. вони просили надіслати гроші для сплати оренди за приміщення. На засіданні 3 листопада 1920 р. українофільська рада Ставропігії ухвалила виділити суму 5000 марок на покриття орендної плати і доручила виконання цього рішення К. Студинському⁴⁷. 12 травня 1921 р. художник Ф. Вигживальський з Ростова-на-Дону надіслав митрополитові Андрею Шептицькому листа, в якому від імені хворого І. Цибика просив зайнятися справою музеїв. Митрополит доручив це Ставропігії. Після усунення українофільського правління урядовий комісар Ставропігії М. Третяк, листом від 28 березня 1922 р. просив радянський уряд повернути музей до Львова. Українофіли намагалися протидіяти передачі музеїв русофілам і застерігали радянську владу, що комісар Ставропігії як ставленник польського уряду передасть музеї польській владі. Тому радянський уряд зволікав із поверненням музеїв, наголошуючи, що урядові комісари Ставропігійського інституту не є легітимними керівниками, оскільки комісарська форма правління є лише тимчасовою, іншою причиною було те, що радянський уряд не підтримував русофільського руху і волів мати справу з українофілами⁴⁸. Згодом музейна справа перейшла у дипломатичну площину і вирішувалася на державному рівні – між Радянською і Польською державами. Комісар передав керівництво Ставропігією русофілам, у такий спосіб виконуючи вимоги радянського уряду і надаючи Ставропігійському русофільському керівництву легітимності. Русофільське керівництво Інституту на засіданні 7 травня 1924 р. ухвалило приєднатися до старань урядового комісара у справі реєвакуації музеїв, про що повідомило польську ревіндикаційну комісію (вона брала участь у переговорному процесі, який вівся між Польщею та Радянським Союзом) листом від 12 травня 1924 р., міністерство

іноземних справ – від 18 листопада 1924 р. і радянське представництво у Варшаві – від 17 грудня 1924 р.⁴⁹ Внаслідок тривалої тяганини русофільське правління повернуло собі музеї у 1929 р.⁵⁰

Українофільські діячі Інституту планували об'єднати під егідою Ставропігії найбільші русофільські установи і добивалися перед владою передачі в їхнє управління Народного дому та Товариства ім. М. Качковського. На засіданні 27 вересня 1916 р. К. Левицький ставив на порядок денний справу вищезгаданих товариств. Він доповів, що С. Голубович 1 вересня 1916 р. клопотав з цього приводу у Відні і вів розмови з намісником та віце-президентом Децикевичем. На засіданні 12 грудня 1916 р. К. Левицький знову піднімав ці питання, і було вирішено вислати делегацію до віце-президента, однак уряд не виконав їхніх прохань⁵¹.

Члени Ставропігії намагалися владнати фінансовий стан Інституту. Здійснити це в умовах воєнної руйнації було складно. Всі фінансові рахунки, фонди виявилися заблокованими, оскільки документацію вивезли русофіли до Росії (вони вивезли діловодчі книги, починаючи з 1909 р.)⁵². Не сплачувалися орендна плата й податки з будинків, борги Інституту зростали. Ситуацію погіршила інфляція⁵³. Намагаючись впорядкувати фонди, Ставропігія 5 квітня 1916 р. зверталася до дирекції поліції, до Товариства Кредитового, митрополичої консисторії, Банку земельного, Галицької каси ощадності з проханням виявити переховувані фонди. В усіх випадках відповідь була негативною. Дирекція поліції у своїй відповіді 20 квітня 1916 р. зазначала, що не отримувала від Ставропігії фондів на зберігання, оскільки діяльність Інституту не була зовсім припинена і він функціонував навіть у час російської інвазії⁵⁴. Лише Банк краєвий, Акційний банк, магістрат м. Львова, державна каса зобов'язувалися від вкладених цінних паперів виплачувати відсотки⁵⁵. Українофілам вдалося встановити, що Інститут мав 31 фонд, серед яких переважно стипендійні, для вбогої молоді, вдів і сиріт та ін.⁵⁶, та відновити стипендійний фонд К. Глинецької⁵⁷. Керівник канцелярії З. Турянський, який обійняв цю посаду після Вітошинського, зумів сплатити заборговані з 1919 р. податки та іпотечні внески від 1918 р. в сумі близько 100 тис. марок польських⁵⁸.

Поряд з іншими товариствами, представники Ставропігійського Інституту брали участь у роботі Комісії у справах “Літературної фундації ім. М. Качковського”, якою до того часу керували русофіли (уконституювалася 11 (24) листопада 1904 р. і свої кошти надавала, як правило, на підтримку русофільських друкованих видань). 22 вересня 1919 р. відбулося засідання Комісії, яку, як і в час русофільського керівництва, очолював митрополит Андрей Шептицький. До її складу входили єпископи Григорій Хомишин і Йосафат Коциловський, делегат Народного дому О. Барвінський, делегат Ставропігійського інституту А. Андрохович і визначені кураторією Народного дому члени В. Гарасимчук, В. Левицький, О. Макарушка, Вергановський та ін. Комісія ухвалила преміювати “твори, написані в народній мові”. Останній протокол Комісії датований 19 квітня 1921 р.⁵⁹

Боротьба українофільського та русофільського складів

Ставропігійського інституту за офіційне визнання польською владою

Представники “Русско-Народної Організації” висловлювали обурення тим, що їх не запросили на засідання “Української Конституанти” (установчі збори у Львові

19 жовтня 1918 р.), яка проголосила автономію краю в межах Австро-Угорської монархії⁶⁰. Невдоволені були русофіли, що їхньою політичною силою українофіли проігнорували і 1 листопада 1918 р., проголошуючи ЗУНР. У відповідь 17 листопада 1918 р. вони скликали зібрання мужів довір'я РНО в Сяноку під головуванням Д. Маркова і у Львові під головуванням В. Куриловича. На ньому було прийнято резолюцію з вимогою приєднання "Русской Галичини" до Росії. Навіть старокурсники В. Давидяк, І. Давидович, І. Лісковацький висловилися за приєднання "Русскої Галичини" до Росії. 19 листопада 1918 р. у Львові особливому уповноваженому Французької Місії в Яссах, лейтенанту Вільяму було вручено записку від членів "Русского Народного Союзу", які прибули до Львова, щоб висловити протест проти присвоєння Українською Народною Радою собі права на виключне представництво "малоруського" населення в Східній Галичині. Записку було підписано В. Куриловичем, К. Черлюнчакевичем, І. Гриневецьким – членами РНС, Т. Липецьким, членом Товариства ім. М. Качковського та Є. Вальницьким, делегатом від студентства при Народному союзу. Тому ж представникові Французької Місії В. Курилович і К. Вальницький передали заяву про бажання "русского" населення Прикарпаття об'єднатися з "русским" народом і державою. Вони також звертали його увагу на захоплення цілого ряду "русских" просвітніх та економічних закладів, яке здійснив австрійський уряд на користь українців: Ставропігійського інституту, Народного дому, Галицько-руської матиці, Товариства ім. М. Качковського, 128 фінансово-економічних товариств та ін. Французький уповноважений визнав ці вимоги справедливими, але польська влада, яка зайняла Львів, не повертала цих установ РНО. Організація претендувала на лідера політичного руху в Галичині, вважала себе виразником настроїв "галицько-русского" народу і одним із завдань вважала боротьбу за повернення культурно-просвітніх товариств – Ставропігійського інституту, Народного дому, Товариства ім. М. Качковського та ін.

На засіданні "русских" громадських діячів у Львові 24 листопада 1918 р. було обрано тимчасовий "Русский Исполнительный Комитет" (далі – РИК), до складу якого увійшли Д. Марков, В. Курилович, К. Черлюнчакевич, М. Третяк, Є. Вальницький, заступники Т. Липецький та М. Іванус. До Комітету ввійшли професор богослов'я Т. Мишковський і священник І. Давидович, однак митрополит Андрей Шептицький попередив їх, що у випадку членства в цій організації, їх позбавлять сану, тому вони відмовились. 3 грудня 1918 р. РИК видав маніфест, в якому висувалося вимогу про об'єднання всіх "русских" земель в одну державу з включенням Галицької, Буковинської, Угорської Русі. РИК вислав делегатів: Д. Маркова з доповідною запискою до міністра Сазонова, а Є. Вальницького до Північно-Русского Уряду і головнокомандувача Добровольчої армії генерала Денікіна. Обидва делегати виїхали спочатку до Праги, де 24 грудня 1918 р. вручили доповідну записку президентові Чехословацької республіки Т. Масарикові, в якій декларували про готовність "русского" ("малоруського") народу Прикарпаття приєднатися до російської держави і небажанням миритися із захопленням Червоної Русі Польщею. Одним із пунктів записки була вимога передати всі "русські" заклади, захоплені перед війною та під час війни австрійською владою⁶¹.

Після поразки українських визвольних змагань "Русско-Народна Організація" доклала максимум зусиль, щоб повернути собі втрачені інституції: Ставропігійський

інститут, Народний дім, Товариство ім. М. Качковського та ін. Швидко забувши свої декларації, що ніколи не змиряться із завоюванням Галичини Польщею, русофіли почали шукати прихильності та підтримки у новій владі. За Ставропігію клопотали В. Курилович, суддя Пелих-Личковський, прокурор О. Сивуляк та М. Іванус. 17 квітня 1919 р. вони надіслали протест польській владі – намісництву та міністерству внутрішніх справ у Варшаві. У ньому йшлося про незаконність рішення австрійської влади про дозвіл урядовому комісару приймати нових членів, про порушення українофільським керівництвом процедури прийняття в члени Ставропігії, про нелегальність дій австрійського уряду в справі призначення українофільського керівництва Інституту. У протесті зазначалося, що процедура вступу у члени Ставропігії не є звичною, як в інших товариствах, а є урочистим актом, що прирівнювався до ординації духовних осіб згідно з церковним правом. Вона складається з: 1) рекомендації кандидата Керуючою радою; 2) провізоричного його прийняття Керуючою радою; 3) дефінітивного прийняття кандидата Керуючою радою; 4) ознайомлення з декретом; 5) цілування хреста та присутніх братчиків; 6) власноручного впису в “Альбом”. Ця традиція тривала з 1439 р. до лютого 1916 р.⁶² Згодом, за дорученням РИК, у Варшаву виїхала делегація у складі о. І. Костецького і І. Сас-Лісковацького. Однак справа не вирішувалася на користь русофілів через позицію представника уряду Галецького, прихильника українофілів.

Лише із запровадженням нового адміністративного поділу та утворення воєводства, серед представників якого русофіли мали підтримку, ситуація змінилася на їхню користь – ухвалою від 16 лютого 1922 р. воєводство визнало вибори членів Ставропігії, проведені урядовим комісаром А. Смулкою, незаконними і призначило для Ставропігії урядового комісара М. Третяка. Його заступниками стали Ю. Луцик та В. Лагола. Комісарові доручили у чотирнадцятиденний термін внести пропозиції щодо формування нового керівництва. М. Третяк запропонував скликати загальні збори довоєнних членів Ставропігії. Однак влада зволікала з визнанням нового русофільського керівництва. “Правительственный комиссарь Третякъ не уставал въ стараніяхъ привернуть Ставропігії правильную дѣятельность Института”. Завдяки його зусиллям до Варшави неодноразово виїздили делегації у справі Інституту. Особливо діяльним був Феодосій Заяць, який не лише їздив до Варшави, але й складав чисельні листи та меморіали⁶³.

Стабілізація польської влади у Східній Галичині, як зазначала газета “Діло”, причинилася до відродження русофільства. Колишні чиновники, лояльні до австрійської влади, які втратили свої позиції під час Першої світової війни, просили нову владу віддати їм Народний дім і Ставропігійський інститут. Лівоцентристські уряди Польщі усунули українофільську кураторію Народного дому і керівництво Ставропігії, а на їхнє місце призначили комісарів – русофілів І. Лісковацького і М. Третяка.

Однак, С. Федак як колишній сеньйор Ставропігії 9 березня 1922 р. звернувся з протестом проти рішення воєводства до міністерства внутрішніх справ у Варшаві⁶⁴. Окрім того, заручившись підтримкою польських соціалістичних депутатів, намагався протидіяти поновленню русофільського правління. Львівське воєводство підтвердило ухвалу від 16 лютого 1922 р. Проти цього рішення безуспішно вносили протести українофільський сеньйорат, і митрополичий ординаріат⁶⁵. У ко-

ментарі газети “Діло” від 2 січня 1923 р. С. Федак підписався як сеньйор Ставропігії⁶⁶. Проте Львівське воєводство не поспішало ставити крапку в конфлікті між русофілами й українофілами і давати дозвіл на скликання загальних зборів русофільським керівництвом Ставропігії. Натомість загальні збори провели українофільські діячі Інституту, які влада визнала нелегальними. С. Федак змушений був давати з цього приводу пояснення дирекції поліції. У протоколі свідчення С. Федака у дирекції поліції (точної дати протоколу не вдалося встановити, приблизною датою є 1922–1923 рр.) зазначено, що призначати урядових комісарів не може ні духовна, ні світська влада. Згідно з декретом 1709 р., Інститут є церковним братством і підлягає папському престолу, тому особи, призначені цивільною владою, не можуть бути легітимні, оскільки їхнім обов’язком є дотримуватись згаданого декрету. Найвагоміший аргумент – те, що члени Ставропігії, а також комісар М. Третяк, 11 квітня 1915 р. прийняли ухвали про перехід на православ’я (до сих пір від них не відмовились) і тим самим підпали під екскомуніку⁶⁷. З огляду на це не мають права виконувати церковні обряди скликати загальні збори⁶⁸. З цих мотивів, як пояснив С. Федак дирекції поліції, він і скликав загальні збори⁶⁹. Незважаючи на те, що пояснення С. Федака були логічними і обґрунтованими, польська влада їх ігнорувала.

Русофіли у боротьбі з українофілами за спірні інституції використовували традиційні для них методи боротьби, один з яких – відмова в оренді приміщень українським товариствам. Завдяки діям комісара Ставропігії М. Третяка у 1923 р. з будинку Ставропігії усунули український “Пласт”, а його приміщення віддали польському асекураційному товариству⁷⁰. 7 грудня 1923 р. магістратська комісія погрозувала румацією (примусовим виселенням) “Союзу українських інвалідів” і “Товариству допомоги українським емігрантам з В[еликої] України”, які орендували у Ставропігійського інституту приміщення на вул. Руській, ч. 3, і погрозувала примусовим виселенням. Як зазначила газета “Діло”, з боку українських демократичних сил не було гідної реакції, зокрема, українські видавництва “Наш Прапор”, “Українське Слово”, “Тромадський Голос” жодним чином не прореагували⁷¹.

М. Третяк, за сприянням міністра Гломбінського, який персоніфікував собою “духа нищення всього українського”, домігся передачі Ставропігії права друкувати українські книги. З цього приводу польська преса писала, “що це вирвало з рук бунтарів (українофілів) засоби для ведення гайдамацької політики й творення тайного університету, а ті засоби були передані Ставропігійському інституту, котрий не займається політикою, тільки культурними справами”. Ставропігійська друкарня не була пристосована до друку шкільних підручників (це добре усвідомлював М. Третяк) і не мала шрифту з наголосами, натомість влаштування нового вимагало великих затрат коштів і часу⁷².

Ареною боротьби між українофілами і русофілами стала Ставропігійська друкарня. Зміцнення комісарського правління у Ставропігійському інституті “в напрямі створення польських твердинь польсько-московського духа, – писала газета “Діло”, – відбувалося рухом рівномірного прискорення”. Прихід Яськіва, котрий був свого роду “комісаром польських комісарів в друкарні”, став початком боротьби за усунення з посади директора друкарні, українофіла Ю. Сидорака, голови Товариства українських ремісників “Зоря”. Однак всі заходи не мали успіху

і комісар вирішив на конкурсній основі віддати друкарню в оренду. Ю. Сидорак погоджувався на всі умови, висунуті комісаром М. Третьяком, але йому було відмовлено, а взяли О. Яськіва⁷³.

О. Яськів виправдав сподівання русофілів і невдовзі зумів зробити Ставропігійську друкарню штрейкбрехером українського друкарського руху. 1923 р. у Львові тривав страйк у всіх друкарнях, причиною якого стала суперечка навколо підвищення платні. Страйкарів не підтримала лише Ставропігійська друкарня. Найнижчими цінами директор друкарні О. Яськів планував переманити на свій бік видавців. Найрадіше О. Яськів приймав на роботу емігрантів з армії Колчака і Денікіна, котрі якийсь час працювали у таборових друкарнях. Друкарське робітництво ширшої акції проти діяльності О. Яськіва не проводило, сподіваючись, що кожен, хто визнає засади солідарності, не буде друкувати у Ставропігії. Однак знаходились видавці, які віддавали свої роботи бойкотованій друкарні. Тому українські друкарі скликали 18 жовтня 1925 р. конференцію, на якій обговорили суперечку із Ставропігійською друкарнею. Її учасники ухвалили підтримати бойкот Ставропігійської друкарні⁷⁴.

У 1924 і 1925 рр., коли друкарню очолював О. Яськів, було видано “Талергофський альманах” (перший і другий випуски), в яких русофіли звинувачували українофілів у причетності до арештів, проведених австрійською владою напередодні Першої світової війни, ігноруючи той факт, що серед арештованих були представники українських демократичних сил – “...забували про те, що переслідувалось все галицько-українське громадянство без огляду на політичні переконання, обминаючи те, що в талергофській тюрмі терпіли й національно свідомі українці”⁷⁵, зокрема, українофільське керівництво Ставропігійського інституту домоглось у влади визволення з Талергофу русофільського діяча Ставропігії – колишнього начальника Інститутської канцелярії М. Гуменецького⁷⁶. При цьому русофіли не визнавали того факту, що їхня передвоєнна агітація на користь царської Росії насторожила проти всього народу в Галичині австрійську владу⁷⁷.

“Талергофську тематику” русофіли використовували впродовж всього міжвоєнного періоду з метою “підсилення завмираючого русофільства”. Вони влаштували талергофські свята (талергофські з’їзди – 1928 і 1934 рр.), форматом проведення яких були: богослужіння, походи на Личаківський цвинтар, проведення святкових академій, а 1934 р. відкрили там пам’ятник невідомому талергофцю. Русофільські товариства були організаторами цих дійств, а сеньйор Ставропігії А. Гулла очолював Талергофський комітет⁷⁸.

Після кількох невдалих спроб, зроблених окремими “руськими” громадськими діячами у Львові протягом 1921–1922 рр. в напрямку відновлення розгромленої і розхитаної війною русофільської партії, 21 травня 1923 р. створено спочатку “Временный Русский Народный Комитет”, а згодом з ініціативи останнього – постійну структуру – “Русску Народну Організацію”, формальним завершенням котрої став Народний з’їзд 1 листопада 1923 р., головою якого обрано колишнього директора гімназії в Станіславі В. Труша⁷⁹.

За даними газети “Діло”, на з’їзді 1 листопада 1923 р. було близько 100 осіб (за даними русофілів – 342), серед яких: 60 священників, 10 дяків, 10 урядників, кілька російських біженців та жінок, дочок колишніх членів русофільських това-

риств⁸⁰. Статутні положення новоствореної РНО⁸¹ були фактично продубльовані з статуту партії В. Дудикевича заснованої у 1909 р., лише визначення “об’єднає рускій народ” в межах Австрійської держави замінено на “Польської держави”. Основні положення, прийняті на з’їзді такі: непримиренна позиція щодо більшовизму, жодних угод з українофілами і відновлення “русских” товариств, діяльність яких заборонила австрійська влада – Народного дому, Ставропігійського інституту та ін.⁸² Русофіли були переконані в успішній реалізації своїх партійних завдань і навіть обговорили на з’їзді кандидатуру майбутнього голови Ставропігії. На цій посаді вони бачили голову РНО – В. Труша.

Щоб розбити українську національну єдність, Польська держава спробувала воскресити, за визначенням газети “Діло”, вже неприродний на західних землях України, передвоєнний русофільський рух. Газета писала: “Це є насправду парадоксом польської політики, яка спирається на ідеологію маршала Пілсудського, котрий разом зі своїм табором усе життя боровся з русифікацією Польщі, а також і по відбудові польської держави вів війну з большевицькою Росією”. Українофіли вважали, що створити РНО русофілів спонукали протектори-поляки. Міністерство внутрішніх справ влаштувала русофільська політика польських ендеків і воно намагалося накинути її українському народові. Поляки намагалися представити русофільський рух не зовсім російським, “лиш у противенстві до українців полонофільським наставленням смирних русинів”⁸³.

Українофіли сподівалися, що русофільство у міжвоєнний період зникне як таке, що позбавлене всякого ідейного і матеріального ґрунту, “щезне остаточно з поверхні політичного життя як повна нісенітниця”. Тим часом уклад відносин у відродженій Польщі дозволив йому відродитися і розпочати нове життя. Лоялізм до Австрії замінив лоялізм до Польщі. Офіційну Росію, що патрунувала галицьке русофільство, замінили російські організації, що діяли на території Польщі, головню на її північно-східних окраїнах. Підставою ідеології залишилася давня теорія про національну єдність всіх відломів Русі, тобто великоросів, українців, білорусів та не сприйняття українофілів⁸⁴.

Яким би парадоксальним українофіли не вважали відродження русофільства у міжвоєнний період, слід визнати, що жодна політична течія не може існувати лише завдяки підтримці ззовні окремими урядовими колами, політичними діячами чи партіями, без належної підтримки та сприйняття народними масами пропагованих нею ідей. Зовнішні політичні орієнтації зароджуються, як правило, за відсутності власного державного організму. Причиною побутування міжвоєнного русофільства⁸⁵ стали не лише урядова підтримка, але й поразка українських визвольних змагань, усунення русофілів від політичного життя – ігнорування їхнього представництва у Національній раді та в органах ЗУНР, консервативність, економічна і культурна занедбаність галицького селянства, яке мало змогу за допомогою заходів русофілів підняти освітній рівень і покращити матеріальне становище.

Остаточно мріям русофілів судилося збутися, коли воєводою став Зімний. 28 квітня 1924 р. ухвалою воєводства тимчасового комісара М. Третяка було звільнено і обрано статутну управу Інституту. 4 травня 1924 р. скликано загальні збори⁸⁶. Сеньйором обрали М. Третяка, віце-сеньйорами – О. Сивуляка та Ф. Заяця. До складу правління увійшли: М. Сивуляк, А. Чабан, В. Лагола, І. Сас-Лісковацький,

С. Томасевич, А. Ясеницький, А. Менцинський, С. Куровецький, Ю. Луцик, Ю. Заяць, Г. Малець, О. Гудзь. Новообране правління, наслідуючи давній звичай вшанувати візитом церковного ієрарха, 9 квітня відвідало митрополита. Він їх щиро прийняв і заявив, що вітає нове законне правління та радіє з того, що тимчасовість завершилася⁸⁷. Цим розпорядженням влади ліквідувалося комісарське правління Ставропігійського Інституту і відновлювалося русофільське. Із довоєнних членів Інституту залишилася лише 31 особа. Тому русофіли провели п'ять загальних засідань, щоб обрати нових членів. В результаті було прийнято 92 особи.

С. Федак не переставав відстоювати право українофілів на володіння Ставропігією, а 19 червня 1925 р. разом з Р. Чайковським, І. Бриком, З. Лукавецьким, С. Ференцевичем, І. Громницьким надіслав протест до Найвищого Адміністративного Трибуналу у Варшаві⁸⁸ проти рішення Міністерства внутрішніх справ від 9 квітня 1923 р., яке відхилило його заяву проти ухвали львівського воєводства від 16 лютого 1922 р., внесений через адвоката Ф. Евина (який захищав права українофілів на Народний дім). Вирішення цієї справи тривало до 1927 р., а в грудні того же року його відхилив Верховний адміністративний суд⁸⁹.

Русофільське керівництво Ставропігії, як і українофільське, виступало проти запровадження целібату для греко-католицького духовенства і проти латинізації Греко-католицької Церкви. З цього приводу загальні збори 28 січня 1925 р. внесли протест, який депутація сеньйорату вручила митрополитові Андрею Шептицькому особисто і надіслала поштою єпископам Йосафату Коциловському до Перемишля та Г. Хомишину до Станиславова. Депутація у складі віце-сеньйорів О. Сивуляка та Ф. Заяця вручила Папському нунцію Варшаві меморіал, адресований Папі⁹⁰.

Русофіли продовжили розпочату ще українофільським правлінням Ставропігії реставрацію каплиці, на яку міністерство народної освіти виділило 1800 злотих. Через брак коштів справа відновлення церкви просувалася доволі повільно. Відновили старовинний “Триптикон”, на який львівське воєводство виділило 40 мільйонів марок, і ще раз 300 злотих. Ці гроші заплачено художникові Гарланду⁹¹.

Невирішеною залишалася справа призначення пароха. Ординаріат призначив настоятеля парафії, який лише виконував свої обов'язки, але парафія вважалася незаміщеною. 11 квітня 1925 р. керівництво Ставропігії звернулося до Митрополита з проханням дозволити о. Т. Мишковському прийти на засідання Братства, відслужити службу і роздати Артос, оскільки парафіяльне духовенство вкрай вороже налаштоване до Ставропігії і не бажає вступати з нею “въ какое нибудь соприкосновение”⁹², однак отримало відмову. Висловлюючи певний лоялізм до русофільського керівництва Ставропігійського інституту, греко-католицька церковна ієрархія не бажала підтримувати священників-русофілів і не давала дозволу на зайняття ними парафії Успенської церкви.

Події Першої світової війни призвели до змін політичної влади в Галичині та активізували певні, наявні в українському суспільному русі зовнішньополітичні орієнтації. Русофіли підтримали російську владу в Галичині, згуртувалися (як ново так і старокурсники) довкола РНО, яку очолив В. Дудикевич. Русофільські товариства, навколо яких акумулювалося громадське життя, стали опорою російської влади і допомагали реалізовувати її плани. Австрійська влада, яка тривалий час не віддавала Ставропігійський інститут, та інші русофільські товариства укра-

інофілам, під час Першої світової війни вдовільнила їхні вимоги. Українофіли у важких умовах військового часу зуміли налагодити діяльність найстарішої української установи – Ставропігійського інституту: певним чином впорядкували фінанси, відновили бурсу, налагодили видавництво українських книжок, провели реставраційні роботи в церкві та ін. Більшість тогочасних членів Ставропігійського інституту належала до українських національно-демократичних сил, які вели провід у національно-визвольних змаганнях, зокрема, були членами Національної Ради ЗУНР. Тому українофіли і відводили Ставропігії чільне місце в національно-визвольному русі. Чітку позицію зайняла Ставропігія щодо тогочасних церковних проблем. Її діячі, як і представники національно-демократичних сил, виступили проти латинізації Греко-католицької Церкви та запровадження целібату.

Перехід Галичини під владу Польщі призвів до поновного опанування Ставропігійського інституту русофілами. Польська держава підтримала русофільство для розбиття українських національно-демократичних сил і віддала їм Ставропігію, й інші товариства: Народний дім, Товариство ім. М. Качковського, Галицько-руську матицю.

-
- ¹ Орлевич І. Боротьба між українофілами та русофілами за “Народний дім” у Львові // Львів: місто, суспільство, культура: Збірник наукових праць. – Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2007. – Т. 6: Львів–Краків: діалог міст в історичній ретроспективі. – [Вісник Львівського університету. Серія історична. Спеціальний випуск, 2007].
- ² Литвин М., Науменко К. Історія ЗУНР. – Львів, 1995. – С. 78.
- ³ Третьяк Н. Історія Ставропігійського Інституту вь послѣднемь десятилѣтїи. 1915-1925. // Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на обыкновенный годъ 1925. – Львовъ, 1924.
- ⁴ Ю. Яворскій. Кукушкино яичко вь Ставропігіоне. // Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на 1923 годъ. – Львовъ, 1922.
- ⁵ Киричук О. Ставропігійський інститут у Львові (1914–1924 рр.) / Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича. – Вип. 6: Західно-Українська Народна Республіка: історія і традиції. – Львів, 2000. – С. 335–340.
- ⁶ Орлевич І. Співпраця русофільських товариств з російською владою під час Першої світової війни: релігійно-культурний аспект // Історія релігій в Україні. – Кн. 1. – Львів, 2009. – С. 508–519.
- ⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 727.
- * Мобілізація застала правління Ставропігійського Інституту на канікулах – майже всі члени правління виїхали на відпочинок. Сеньйор В. І. Івасечко виїхав у Закопане, заступник сеньйора Ф. Заяць до своєї сім’ї. З правління залишились лише заступник сеньйора Микола Сивуляк і члени: І. Сас-Лісковацький і Микола Третьяк.
- ⁹ Изъ исторїи Ставропігійскаго Института вь 1914–1922 гг. // Временникъ Ставропігійскаго Института съ мѣсяцесловомъ на 1923 годъ. – Львовъ, 1922. – С. 56–57.; ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 1.
- ** У результаті розколу русофілів на старо- і новокурсників, останні на партійному з’їзді у Львові 19 жовтня (1 листопада) 1909 р. змінили назву “Русско Народная Партія” на “Русская Народная Организация” (РНО). “Русско-народна організація” не припиняла своєї діяльності до оголошення Австрією мобілізації і війни. Останній з’їзд партії відбувся 20 січня (2 лютого) 1914 р. [Русскій Народный Совѣтъ (IV) // Прикарпатская Русь. – № 1650. – 19 мая. – 1915.] Згідно з статутом, її членом міг бути той, хто “сознаеть національное и культурное единство

всего русского народа, признает всю Прикарпатскую Русь – Галичину, Буковину и Угорскую Русь – въ народномъ и культурномъ отношеніи составною частью русскаго міра”. [Русскій Народный Совѣтъ // Прикарпатская Русь. – № 1631. – 30 апрѣля. – 1915.] Згідно програмних засад РНО “русский” народ складався з трьох народностей: великоросів, малоросів і білоросів. Діячі РНО визнали регіональну відмінність галичан (галицко-руських), ідентифікували їх з малоросами, Галичину вважали частиною Малої (Південної) Русі, однак їхній культурний розвиток (а в залежності від політичної ситуації і політичний) бачили як невід’ємну частину “русского мира”.

- ¹¹ Русская народная организация // Прикарпатская Русь. (Львовъ). – 1914. – № 1416. – 15 (28) сентября.
- ¹² *Свенцицкий І.* У справі музейних збірок Ставропігії і Народного Дому // Діло. – 1929. – Ч. 67. – 27 березня; Изъ истории Ставропігійскаго Института въ 1914–1922 гг. // Временникъ Ставропігійскаго Института съ мѣсяцесловомъ на 1923 годъ. – Львовъ, 1922. – С. 56 – 57; ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 1.
- ¹³ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 15. – Арк. 2.
- ¹⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 762. – Арк. 13.
- ¹⁵ *Третьякъ Н.* История Ставропігійскаго Института въ послѣднемъ десятилѣтіи. 1915–1925. // Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на обыкновенный годъ 1925. – Львовъ, 1924. – С. 46; ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 1.
- ¹⁶ Народный домъ в 1914 – 1920 гг. // Вѣстникъ “Народного дома”. – Львовъ, 1921. – С. 4.
- ¹⁷ Временникъ Ставропігійскаго Института съ мѣсяцесловомъ на 1927 г. – Львовъ, 1926. – С. 24
- ¹⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 2.
- ¹⁹ За іншими даними, комісар львівської поліції призначив 116 нових членів. – Там само. – Спр. 762. – Арк. 10.
- ²⁰ Изъ истории Ставропігійскаго Института въ 1914–1922 гг. // Временникъ Ставропігійскаго Института съ мѣсяцесловомъ на 1923 годъ. – Львовъ, 1922. – С. 57.
- ²¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 4.
- ²² ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 23.
- ²³ *Киричук О.* Ставропігійський інститут у Львові (1914–1924 рр.) – С. 336.
- ²⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 10.
- ²⁵ *Киричук О.* Ставропігійський інститут у Львові (1914–1924 рр.) – С. 336.
- ²⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 47. – Арк. 7.
- ²⁷ *Третьякъ Н.* История Ставропігійскаго Института въ послѣднемъ десятилѣтіи. 1915–1925. // Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на обыкновенный годъ 1925. – Львовъ, 1924. – С. 49.
- ²⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 4.
- ²⁹ Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на годъ 1926. – Львовъ, 1925. – С. 79.
- ³⁰ *Киричук О.* Ставропігійський інститут у Львові (1916–1924 рр.) – С. 338.
- ³¹ Збірник Львівського Ставропігійського Інституту / Під ред. К. Студинського. – Львів, 1921. – С. 2.
- ³² *Ю. Яворскій.* Кукушкино яичко въ Ставропігійон. ... – С. 63.
- ³³ *Павлишин О.* З історії впровадження Григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина // Україна модерна / Ін-тут історичних досліджень Львівського нац.-го ун-ту ім. І. Франка. – Київ–Львів: Критика, 2002. – Ч. 7. – С. 7–68.
- ³⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 1365. – Арк. 11–14.
- ³⁵ *Павлишин О.* З історії впровадження Григоріанського календаря в церковне життя українців: календарна реформа єпископа Григорія Хомишина // Україна модерна / Ін-тут історичних досліджень Львівського нац.-го ун-ту ім. І. Франка. – Київ–Львів: Критика, 2002. – Ч. 7. – С. 7–68.
- ³⁶ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 27. Целібат було запроваджено лише на Станиславівщині єпископом Григорієм Хомишином. [Єгрешій О. Єпископ Григорій Хомишин. – Івано-Франківськ, 2006. – С. 54–55, 57, 59.]

- ³⁷ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 1367. – Арк. 24–26.
- ³⁸ *Третьяк Н.* Історія Ставропігійського Інститута вь послѣднемь десятилѣтіи. 1915–1925. // *Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на обыкновенный годъ 1925.* – Львовъ, 1924. – С. 52–54.; Его Святѣйшеству, Святѣйшему Отцу Пію XI, Папѣ Римскому в Римѣ посредствомъ Его Превосходительства о. Іоанна Джинокки Апостольскаго Визитатора Галичской Провинции греко-католическаго обряда тепер во Львовѣ. Пропамятное письмо Ставропігійскаго Інститута, по дѣламъ новшествъ в богослуженіяхъ, украинизації Церкви и введеніи безбрачія духовныхъ вь греко-католической Галичской провинции. 4 (17) марта 1923 г. – С. 80.
- ³⁹ *Соляр І.* Освіта // *Історія Львова. У трьох томах / Редколегія Я. Ісаєвич, М. Литвин, Ф. Стеблій.* – Т. 3. – Львів, 2007. – С. 82.
- ⁴⁰ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 27–28.
- ⁴¹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 728. – Арк. 1–3.
- ⁴² *Соляр І.* Освіта. Вказ. праця. – С. 82.
- ⁴³ 8 вересня 1913 р. підписано договір між маляром Феліксом Вгживальським та сеньйором Івасечком і Ф. Заяцем щодо обнови дзвіниці. Вирішено замурувати вікно у північній стіні, области стіни часові мармуром і обновили всі три башти часові золотом. Ф. Вгживальський, не очікуючи дозволу комісії консерваторів, приступив до роботи. Обкладено стіни дзвіниці мармуром, позолочено башні і встановлено вітражі. Ф. Вгживальський намалював два зображення дияконів, котрі повішено на стінах каплиці. [ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 998. – Арк. 10].
- ⁴⁴ Отчетъ о дѣятельности Правящаго Совѣта Ставропігійскаго Інститута во Львовѣ за время отъ 1 мая 1927 – 22 апрѣля 1928 // *Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на 1929 г.* – Львовъ, 1928. – С. VIII–XI.
- ⁴⁵ *Киричук О.* Ставропігійський інститут у Львові (1914–1924 рр.). – С. 338. ЦДІА України у Львові. Ф. 129. – Оп. 22. – Спр. 22. – Арк. 4 – 4 зв.
- ⁴⁶ Отчетъ о дѣятельности Правящаго Совѣта Ставропігійскаго Інститута во Львовѣ за время отъ 1 мая 1927 – 22 апрѣля 1928 // *Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на 1929 г.* – Львовъ, 1928. – С. XVII.
- ⁴⁷ *Третьяк Н. Г.* В защиту гал.-руських музеїв (К дѣлу музеїв Ставропігійскаго Інститута и Народнаго дома. – Львовъ, 1929.; ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 763 (2). – Арк. 4–5.
- ⁴⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 763. – Арк. 58.
- ⁴⁹ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 763. – Арк. 58; Зворот музейного добра // *Діло.* – Львів, 1928. – Ч. 222. – 5 жовтня.
- ⁵⁰ Що діється з народнім добром? // *Діло* – 1929. – Ч. 41. – 24 лютого.
- ⁵¹ *Третьяк Н.* Історія Ставропігійського Інститута вь послѣднемь десятилѣтіи. 1915–1925. // *Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на обыкновенный годъ 1925.* – Львовъ, 1924. – С. 49.
- ⁵² ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 21. – Арк. 30.
- ⁵³ *Киричук О.* Ставропігійський інститут у Львові (1914–1924 рр.). – С. 337.
- ⁵⁴ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 705. – Арк. 6.
- ⁵⁵ Там само. – Спр. 21. – Арк. 30.
- ⁵⁶ Там само. – Арк. 30.
- ⁵⁷ *Киричук О.* Ставропігійський інститут у Львові (1914–1924 рр.). – С. 338.
- ⁵⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 22.
- ⁵⁹ Там само. – Спр. 596. – Арк. 1, 24, 28.
- ⁶⁰ Докладная записка делегата Русскаго Исполнительнаго Комитета во Львовѣ, д-ра Э. Вальницкаго. – Одесса, 1919. – С. 3.
- ⁶¹ Докладная записка делегата Русскаго Исполнительнаго Комитета во Львовѣ, д-ра Э. Вальницкаго. – Одесса, 1919. – С. 6–7.
- ⁶² ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 727.
- ⁶³ *Третьяк Н.* Історія Ставропігійського Інститута вь послѣднемь десятилѣтіи. 1915–1925 // *Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на обыкновенный годъ 1925.* – Львовъ, 1924. – С. 59.

- ⁶⁴ Рекурсь українцевъ // *Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на обыкновенный годъ 1926.* – Львовъ, 1925. – С.42–49.
- ⁶⁵ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 15. – Арк. 3.
- ⁶⁶ Діло. – 1923. – Ч. 2. – 2 січня.
- ⁶⁷ ЦДІА України у Львові. Ф. 129. Оп. 2. Спр. 730. Арк. 2.
- ⁶⁸ Там само. – Спр. 15. – Арк. 3.
- ⁶⁹ Там само. – Спр. 730. – Арк. 8.
- ⁷⁰ Польські русофіли // Діло. – 1923. – 12 жовтня. – Ч. 154.
- ⁷¹ Румачія українських Інституцій при вул. Руська 3 // Діло. – 1923. – Ч. 196. – 9 грудня.
- ⁷² Польські русофіли // Діло. – 1923. – 12 жовтня. – Ч. 154.
- ⁷³ Там само.
- ⁷⁴ Справа Ставропігійської друкарні // Діло. – 1925. – 27 жовтня. – Ч. 240.
- ⁷⁵ *Андрусяк М.* Галицьке русофільство і Талергоф // Діло. – 1933. – Ч. 201. – 3 серпня.
- ⁷⁶ *Киричук О.* Ставропігійський інститут у Львові (1914–1924 рр.) – С. 336.
- ⁷⁷ Хуліганство // Діло. – 1935. – Ч. 4. – 4 січня.
- ⁷⁸ Серед наших “руських”. Талергофський з’їзд // Діло. – 1934. – Ч. 131. – 21 травня
- ⁷⁹ *Пацаева Н.* Очерки истории русского движения в Галичине XIX–XX вв. – Москва, 2001. – С. 64.
- ⁸⁰ “Конієцніє покажце своје сілѣ!” // Діло. – 1923. – Ч. 174. – 4 листопада.
- ⁸¹ Русскій Народный съѣзд 1 ноября 1923 г. Резолюціи съезда и Уставъ Русской Народной Организациі. Съ приложеніемъ резолюціи Русскаго Народнаго Совѣта отъ 2 февраля 1924 г. – Львовъ, 1924.
- ⁸² Русскій Народный съѣзд 1 ноября 1923 г. Резолюціи съезда и Уставъ Русской Народной Организациі. Съ приложеніемъ резолюціи Русскаго Народнаго Совѣта отъ 2 февраля 1924 г. – Львовъ, 1924.
- ⁸³ Український нарід мусить перемагти // Діло. – 1935. – Ч. 39. – 14 лютого.
- ⁸⁴ З польської преси. Л. Василевський про русофілів // Діло. – 1935. – Ч. 87. – 3 квітня.
- ⁸⁵ Про русофілів міжвоєнного періоду див.: Автореферат канд. дис. Матюшко Л. І. Галицьке русофільство міжвоєнного періоду. – Львів, 2007.
- ⁸⁶ *Третяк Н.* Історія Ставропігійскаго Інститута въ послѣднемъ десятилѣтіи. 1915–1925. // *Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на обыкновенный годъ 1925.* – Львовъ, 1924. – С. 58–60.
- ⁸⁷ Отчетъ о дѣятельности Правящаго Совѣта Ставропігійскаго Інститута во Львовѣ за время отъ 4 мая 1924 – 26 апрѣля 1925 // *Временникъ Ставропігійскаго института съ мѣсяцесловомъ на 1926 г.* – Львовъ, 1925. – С. 51.
- ⁸⁸ ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 24. – Арк. 2.
- ⁸⁹ *Баран З.* Федак Степан. Західно-Українська Народна республіка. 1918–1923. Уряди. Постаті / Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича НАН України. – Львів, 2009. – С. 302.
- ⁹⁰ Отчетъ о дѣятельности правящаго совѣта Ставропігійскаго института во Львовѣ за время отъ 27 апрѣля 1925 – по 4 мая 1926. – Львовъ, 1926. – С. 54.
- ⁹¹ На маргінесі нового придбання Успенської церкви у Львові // Діло. – 1923. – Ч. 119. – 30 серпня.
- ⁹² ЦДІА України у Львові. – Ф. 129. – Оп. 2. – Спр. 998. – Арк. 10.

Orlevych Iryna. L’VIV STAUROPEGIAL INSTITUTE (1914 - 1925)

The article reconstructs the activities of L’viv Stauropelial Institute during the First World War and in the early 1920s. It analyzes relations between the Russophiles and the Ukrainophiles and singles out the reasons for which Russophiles dominated Stauropelial Institute after Poland gained control over the Estern Galicia.

Key words: *L’viv Stauropelial Institute, Ukrainophiles, Russophiles, Polish authorities.*